

HOUD ONS STAANDE IN DE BEPROEVING EN VERLOS ONS VAN HET KWAAD

Serie Onze Vader

Meermaals heb ik mij afgevraagd: waarom moet het gebed dat Jezus leert aan zijn leerlingen nu juist eindigen met het kwaad? Ik stel mij voor dat hier op het eind Jezus' ergernis en woede doorklinken, in de stem en in de manier van spreken: 'Verlos ons toch van al dat kwaad'. Het geeft een *sense of urgency* aan de zes voorgaande gebeden. *Dat* wij ons in gebed richten tot God is niet voor niets: het is omdat al wat daar staat nog steeds niet zo is, omdat het kwaad er is, in het groot en in het klein, omdat we het elkaar aandoen en het met ons meeslepen door onze geschiedenis. Het is misschien wel dezelfde kwaadheid als die doorklinkt in de taal van de profeten, in het gebed van Jesaja dat we zojuist hoorden, gericht vanuit de ballingschap tot God, en in het felle ritme dat Antoine Oomen meegaf aan het lied dat daaruit voortkomt: 'Wat geen oog heeft gezien, geen oor gewaagd te horen, zijn wij geworden: deze wereld.'

Waar bidden wij eigenlijk om als we vragen om verlossing van dat kwaad? Over de vertaling van die laatste regels is nogal wat te doen geweest. Paus Franciscus heeft ruim een jaar geleden laten weten dat hij de vertaling 'Leid ons niet in bekoring' niet geschikt vindt. Hij bruskeerde daarmee een kerkelijk-theologische commissie, maar de reden van zijn bezwaar is duidelijk: als we werkelijk geloven dat God zich bekommert om mensen, waarom zouden we dan moeten vragen dat Hij ons niet in de val lokt en verleidt tot het kwaad? De paus spreekt zich daarom uit voor een nieuwe Franse vertaling, die zoiets zegt als: 'Sta niet toe dat wij in bekoring komen'. Huub Oosterhuis gaat nog een stapje verder en stelt voor: 'Houd ons staande in de beproeving'. Misschien geen correcte vertaling meer, maar hoopvol en bijbels is dit zeker wel: er klinkt in door dat wij het kwaad werkelijk aan den lijve ervaren als een beproeving, een onvermijdelijke tegenbeweging in wat we oorspronkelijk verlangen, een tegenwind die ons omver kan blazen als we niet uitkijken. In het gebed vragen we dan, vertrouwend op de hulp van God, dat we vooral *zelf* staande kunnen blijven.

Hier kan ik mij iets bij voorstellen. Iedere werkdag breng ik vele uren door in de drukte van een middelbare school, een maatschappij in het klein. Ik houd van het werken met jonge mensen en het samenwerken met collega's die zich met hart en ziel inzetten voor hun toekomst; die iets willen doorgeven, die vonken van bezieling van iets – kennis, kunst, inzicht, wijsheid – willen doen overspringen naar een volgende generatie. Maar dat hele gebeuren is kwetsbaar. Met 1750 jongens en meisjes tussen 12 en 18 in één gebouw, die allemaal in hetzelfde rooster moeten voldoen aan dezelfde leerplicht, is het onvermijdelijk dat beproevingen van allerlei soort iedere dag de kop opsteken.

Een docent komt mij melden, met schrik in de ogen: 'Van leerlingen hoor ik dat er een filmpje rondgaat van twee vechtende jongens in de gang, er wordt hard geslagen en het filmpje verspreidt zich razendsnel.' Samen met de mentor ga ik naar de klas, we laten het filmpje verwijderen overal waar het opduikt, we zetten de vechtende leerlingen met elkaar om tafel. De leerling die de eerste klap uitdeelde barst in het gesprek in huilen uit: al op de basisschool had hij er moeite mee zijn woede te beheersen als hij werd gepest, heeft hij diverse trainingen gehad om hiermee beter om te gaan. Zelfbeheersing én sociale weerbaarheid: een hele kunst, dat leren omgaan met het kwaad, in je en buiten je. In een notendop vertelt hij ons iets van zijn geschiedenis. Nu wil hij niet opnieuw belanden in een proces van psychologische hulpverlening. Hij had het niet moeten doen, zegt hij snikkend, zich niet moeten laten verleiden. Maar de omstandigheden, de krachten die op hem werden uitgeoefend, waren te sterk geweest. Hij kon goed reflecteren op wat hij had gedaan en zelfs op wie hij was, hoe hij geworden was, en vroeg ons eigenlijk: verlos mij van dat kwaad, niet alleen van dat wat in mijzelf zit, maar ook van het kwaad in mijn omgeving dat in mij het kwaad oproept: de ruzies thuis, onrust in de school, de dominante houding van sommigen ten koste van anderen, de groepsdruk, de jaloezie en de concurrentie in allerlei hebbedingetjes, de stoere taal waar je aan mee moet doen als je een vent bent, het continue gedoe met social media dat het zo moeilijk maakt om elkaar werkelijk te ontmoeten en het goede in de ander te zien. 'Houd mij staande in die beproeving.' Dat was wat hij eigenlijk vroeg. Daarbij konden wij hem enigszins helpen, al was het maar door goed naar hem te luisteren.

Zijn verhaal maakte mogelijk dat de relatie werd hersteld. Achter het gedane kwaad werd, aan beide kanten, de kwetsbaarheid van de een voor de ander duidelijk. Er bleek zelfs, bij elk van de boosdoeners, een vastberaden wil om als kameraden verder te gaan. Ook al komt er geen idee van God aan te pas: voor mij werd dit toch een klein, maar typerend voorbeeld van een 'verlossing van het kwaad'. Met een beetje begeleiding en een duwtje in de rug bleken deze jongens, verwikkeld in een kluwen van relaties en emoties waarin van alles misging, heel goed *zelf* in staat te zijn tot hun eigen kleine verlossing van het kwaad.

Tussen onze ervaringen met kwaad en beproeving en het gebed om verlossing van de profeet Jesaja ligt een wereld van verschil. Niet alleen door de vanzelfsprekendheid van het religieuze perspectief, maar ook door het nadrukkelijk aanspreken van God als vader. Strookt dat nog wel met ons aanvoelen en beleven van verlossing? Drie zinnestjes vallen mij op:

Abraham kent ons niet meer,
maar u, Levende, bent onze Vader,
van oudsher heet u 'Onze beschermer'.

Het is nogal wat, dit zelfbeklag van Israël. 'Abraham kent ons niet meer' betekent zoiets als: onze relatie met voorgaande generaties is verbroken, door Abraham zelf: die allereerste voorvader, die op weg ging naar een beloofd land, die louter in vertrouwen op God zijn zekerheden achterliet en de ene na de andere beproeving doorstond, zonder af te dwalen van de weg. In zijn voetspoor hadden wij verder moeten gaan en 'staande moeten blijven', maar het ging helemaal anders. Israël durft in dit gebed onder ogen te zien dat het, bezien vanuit de overlevering, eigenlijk geen toekomst meer heeft, geen grond meer om op te staan. 'Wat onze vaders niet durfden dromen' – wat ze in hun verschrikkelijkste dromen zich niet durfden voorstellen over het leven van latere generaties – dat 'zijn wij geworden, deze wereld.'

Maar des te dringender zijn de smeekbeden aan God zelf gericht: Jij, Levende, bent toch onze Vader, onze beschermer en verlosser? Je was met ons in nood toen wij in nood verkeerden. Je was kwaad op ons toen wij afdwaalden van jouw weg, maar altijd weer keerde je terug, omwille van ons, jouw dienaren, 'jouw allerliefste mensen'. Het hele gebed van Jesaja gaat hierom: de Levende wordt erin aangesproken als Vader, persoonlijk, niet op grond van de overlevering, van geslacht op geslacht, maar op grond van de belofte, ooit gedaan: Ik-zal-er-zijn; de belofte van een onvoorwaardelijke trouw, die vraagt, zonder opeisend te zijn, om ons onvoorwaardelijk vertrouwen. Hoe belangrijk het vaderschap van Abraham als voorbeeld ook is, het vaderschap van de Levende is van een andere orde. Des te meer, zegt Jesaja eigenlijk, mogen wij van de Levende verwachten dat Hij groter is dan al onze dwalingen, niet afhankelijk van de menselijke geschiedenis die getekend is door het kwaad. Jesaja vraagt en smeekt dan ook niet dat *wij* terugkeren op het rechte pad, hij vraagt dat het initiatief uitgaat van de Levende zelf: 'Keer toch terug, omwille van uw dienaren, die u toebehoren!'

'Verlossing van het kwaad' – voor Jesaja is het bevrijding uit het kwaad van de ballingschap, vertrouwen op herstel van de relatie *met* en *vanuit* de Levende, ondanks alles, vanuit een onvoorwaardelijke liefde en trouw. Voor ons is die relatie, in deze persoonlijke zin, niet meer vanzelfsprekend. Net als Israël in de ballingschap, hebben ook wij geen vaste grond meer onder de voeten. Maar als ik terugdenk aan het gebeuren op mijn school: daarin ervaren wij wel degelijk ook zo'n fundamenteel vertrouwen, in een gedragen-worden door het leven, door een oorspronkelijke beweging van liefde, door iets dat sterker en duurzamer is dan alle kwaad. Wij ervaren bovendien dat dat vertrouwen groeit als wij uit eigen kracht relaties die vastlopen waar mogelijk herstellen, met wijsheid en verstand, door alle emoties heen – en zo elkaar staande houden in de beproeving. Zo kunnen wij ook volgende generaties op weg zetten, steunen in *hun* strijd tegen het kwaad, zelfs tegen die vormen van kwaad die wijzelf, en generaties voor ons, hebben veroorzaakt of niet hebben kunnen voorkomen. Met duwtjes in de rug, als het nodig is bij sterke tegenwind, zijn wij heel goed zelf in staat om voor elkaar beschermend en verlossend te zijn. Dat is het mooie van die vertaling: 'Houd ons staande'. Jesaja zegt dit ook, in zijn woorden: 'Wij zijn de klei door u gevormd, wij zijn het werk van uw handen.' Voor Jesaja is de Levende in ons werkzaam als Schepper en Verlosser tegelijk. We zijn geschapen naar Gods beeld en ontlenen daaraan een eigen kracht om het kwaad te trotseren, er tegenin te gaan, liefst zo dat wij daar zelf sterker en weerbaarder worden.

Naar mijn gevoel is deze dimensie van vertrouwen in de Levende en in onszelf goed hoorbaar in die andere, oudere muzikale zetting van het gebed van Jesaja door Bernard Huijbers. Zoals wel vaker: het lied wordt voor een groot deel gemaakt door de muziek. Die omspeelt hier, meer melodisch dan ritmisch, het kwaad dat staat beschreven. De woede is niet weg, we komen niet voorbij aan het kwaad, maar in het zingen wordt vertrouwen opgeroepen en bevestigd, niet zonder een melancholische grondtoon misschien, maar toch: je hoort dat wij hier zijn 'uw allerliefste mensen', wat er ook gebeurt.

Het 'Onze Vader' van Jezus bedoelt ons, denk ik, door de kwaadheid heen, niets anders mee te geven dan dit fundamentele vertrouwen. De context waarin het bij Matteüs staat, geeft wel nog een extra accent aan dat 'anders-zijn' van God als beschermende en verlossende Vader: 'Als je bidt, wees dan niet als de schijnheiligen, loop er niet mee te koop, maar ga je binnenkamer in, doe de deur dicht, bid tot je Vader die in het verborgene is en die in het verborgene ziet.' Het anti-programma van Jezus: dat zijn die hypocriete vaders en religieuze machthebbers van zijn tijd, die al menen te weten, voor eens en voor altijd, hoe het moet en hoort, in onze strijd tegen het kwaad. Zij hebben hun wetten en hun regels, stellen zich er boven op, en oefenen daar hun autoritair gezag mee uit. Van hun uiterlijk vertoon en machtsuitoefening wil Jezus niets weten. In zijn leven, ontgaan van iedere pretentieuze buitenkant, in zijn knechtsgestalte ten einde toe, stelt hij ons een nieuw voorbeeld van gerechtigheid en onvoorwaardelijke liefde, voorbeeld van wat de Levende voor ons kan zijn: onze bron, onnoembaar, verborgen, oorsprong en toekomst, licht in de nacht. Zo moge het zijn.

Germain Creighton